

Uchwała z dnia 7 maja 2003 r.

III UZP 2/03

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN Krystyna Bednarczyk, Roman Kuczyński.

Przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 7 maja 2003 r. sprawy z wniosku Aleksandra T. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G. o wysokość świadczenia, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 14 stycznia 2003 r. [...]

Czy możliwe jest ponowne ustalenie wysokości emerytury w myśl art. 111 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, biorąc do jej obliczenia wśród 20 lat wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu także rok kalendarzowy (lub lata), w którym z powodu braku dowodów na wysokość osiąganego wynagrodzenia za pracę nie można wskazać podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe - przy przyjęciu, iż ta podstawa wymiaru w tym konkretnym roku wynosi zero, a ustalony wskaźnik podstawy wymiaru jest wyższy od poprzednio obliczonego ?

p o d j ą ł u c h w a ł ę :

Przy ponownym ustalaniu wysokości emerytury od podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, uwzględnia się również rok lub lata kalendarzowe, w których nie można wskazać podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie wobec nieudowodnienia wysokości osiąganego wynagrodzenia za pracę, o ile ustalony wskaźnik podstawy wymiaru jest wyższy od poprzednio obliczonego (art. 111 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - Dz.U. Nr 162 poz. 1118 ze zm.).

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni wyrokiem z dnia 2 stycznia 2002 r. oddalił odwołanie Aleksandra T. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w G., odmawiającej prawa do przeliczenia emerytury. Sąd ten powołał się na art. 111 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), zgodnie z którym wysokość emerytury oblicza się ponownie od podstawy wymiaru ustalonej w myśl art. 15, jeżeli do jej obliczenia wskazano podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenie emerytalne i rentowe na podstawie przepisów prawa polskiego - z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku o ponowne ustalenie emerytury, a wskaźnik wysokości podstawy wymiaru świadczenia jest wyższy od poprzednio obliczonego. Stwierdził, że ciężar udowodnienia osiągnięcia określonego wynagrodzenia na przestrzeni 20 lat - zgodnie z art. 6 KC - spoczywał na wnioskodawcy jako osobie wywodzącej z tego faktu skutki prawne. W związku ze zmianami Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzonymi ustawą z dnia 1 marca 1996 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 189), polegającymi między innymi na skreśleniu art. 3 § 2, zmianie treści art. 316 § 1, art. 6 i art. 232 KPC, obecnie dominuje w procesie cywilnym zasada kontradyktoryjności, zgodnie z którą strony są zobowiązane do wskazywania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne, stając się dysponentem postępowania, a Sąd orzekający jest uwolniony od odpowiedzialności za rezultat postępowania dowodowego.

Skoro wnioskodawca nie udowodnił wysokości wynagrodzenia osiąganego w ciągu wymaganego okresu 20 lat kalendarzowych - ani za pomocą zaświadczeń od pracodawcy, ani za pomocą jakichkolwiek innych dowodów - Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw do uwzględnienia odwołania.

Rozpatrujący apelację wnioskodawcy Sąd Apelacyjny w Gdańsku przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne: „czy możliwe jest ponowne ustalenie wysokości emerytury w myśl art. 111 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, biorąc do jej obliczenia wśród 20 lat wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu także rok kalendarzowy (lub lata), w którym z powodu braku dowodów na wysokość osiąganego wynagrodzenia za pracę nie można

wskazać podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe - przy przyjęciu, iż ta podstawa wymiaru w tym konkretnym roku wynosi - zero (0), a ustalony wskaźnik podstawy wymiaru jest wyższy od poprzednio obliczonego”.

Sąd Apelacyjny podniósł, iż zgodnie z art. 111 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wysokość emerytury lub renty oblicza się ponownie od podstawy wymiaru ustalonej w myśl art. 15, jeżeli do jej obliczenia wskazano podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenie emerytalne i rentowe na podstawie przepisów prawa polskiego z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku o ponowne ustalenie emerytury lub renty - a wskaźnik wysokości podstawy wymiaru jest wyższy od poprzednio obliczonego. Z kolei w myśl art. 15 ust. 4 ustawy, do którego odsyła powyższy przepis, w celu ustalenia podstawy wymiaru emerytury lub renty oblicza się sumę kwot podstaw wymiaru składek i kwot, o których mowa w ust. 3, w okresie każdego roku z wybranych przez zainteresowanego lat kalendarzowych. Czytając powyższe przepisy wprost można by uznać, iż ustawodawca wymaga przedstawienia 20 lat wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, w których ubezpieczony udowodnił kwotę podstawy wymiaru składek i kwot, o których mowa w ustępie 3 art. 15 ustawy.

Pierwszą operacją matematyczną służącą obliczeniu podstawy wymiaru emerytury, także ponownie, jest operacja opisana w art. 15 ust. 4 pkt 1 ustawy - obliczenie sumy kwot podstaw wymiaru składek i kwot, o których mowa w ust. 3 w okresie każdego roku z wybranych przez zainteresowanego lat kalendarzowych. Użyte przez ustawodawcę słowo „każdego” w odniesieniu do 20 lat wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, wskazywałoby, że ubezpieczony zobowiązany jest przedstawić w każdym z tych 20 lat podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne.

Innym argumentem przemawiającym za udzieleniem negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie jest to, iż instytucja obliczania podstawy wymiaru świadczenia z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu jest instytucją całkowicie nową, nieistniejącą w poprzednio obowiązujących przepisach i niosącą za sobą wolny wybór ubezpieczonego. W tym przypadku ustawodawca odszedł od przymusu sprowadzającego się do określenia okresu, a także liczby kolejnych lat przyjmowanych do obliczenia podstawy wymiaru świadczenia. Stąd też wnosić by można, że ten przywilej obwarowany został warunkiem przedstawienia

podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne z każdego roku kalendarzowego z wybranych 20 lat. Natomiast przyjmowanie podstawy wymiaru składek w wysokości zero (0), pozostawiono dla okresu wskazanego (a więc narzuconego) przez ustawodawcę w art. 15 ust. 1 oraz art. 111 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Ten sposób obliczania podstawy wymiaru stanowi historyczną kontynuację rozwiązań legislacyjnych zawartych w poprzednio obowiązujących ustawach i aktach wykonawczych, a więc w ustawie z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104 poz. 450 ze zm.), a przedtem w ustawie z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) oraz wydanym na podstawie art. 22 ust. 1 pkt 1-3 i 5 tej ustawy rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1985 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru emerytur i rent (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 11, poz. 63 ze zm.).

Rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę, wyrażające się określeniem tak okresu, jak i liczby kolejnych lat, z których można dokonać obliczenia podstawy wymiaru świadczenia, musiało zatem uwzględnić sytuacje, w których w tak wskazanym okresie i liczbie kolejnych lat przypadają lata, w których nie można udowodnić podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne. Ustawodawca przy takim sposobie obliczenia poszedł dalej i zezwolił w art. 16 ustawy o emeryturach i rentach z FUS na przyjęcie przy ustalaniu kolejnych 10 lat kalendarzowych tych lat, w których ubezpieczony przez okres roku lub w okresie krótszym nie pozostawał w ubezpieczeniu.

Jednakże uwzględniając nawet powyższą argumentację nie sposób usunąć wszystkich wątpliwości związanych z interpretacją omawianych przepisów. Sformułowanie „do jej obliczenia wskazano podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe (...) z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu (art. 111 ust. 1 pkt 3 ustawy) może dopuszczać także sytuacje, w których wskazana podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie za konkretny rok wynosi 0, z tego też względu, iż brak dowodów na osiągnięcie w nim wynagrodzenie. Pozbawienie bowiem ubezpieczonych takiej możliwości byłoby krzywdzące w sytuacji, kiedy obliczony na nowo wskaźnik podstawy wymiaru świadczenia przy uwzględnieniu roku „zerowego” (bądź nawet kilku takich lat) byłby wyższy od poprzednio obliczonego.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Przypomnieć trzeba, że według dotychczasowych zasad podstawę wymiaru emerytury lub renty stanowiła ustalona w sposób wskazany w ustawie, przeciętna zwaloryzowana kwota wynagrodzenia lub dochodu, będąca podstawą wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne w różnym okresie, w zależności od daty złożenia wniosku o świadczenie. Okres ten wynosił od 3 lat kalendarzowych wybranych przez zainteresowanego z ostatnich 12 lat kalendarzowych, o ile wniosek został zgłoszony do dnia 31 grudnia 1992 r., poprzez odpowiednio 4 lata z ostatnich 13 przy zgłoszeniu wniosku do dnia 31 grudnia 1993 r., aż do kolejnych 10 lat kalendarzowych wybranych przez zainteresowanego z ostatnich 20 lat kalendarzowych, jeżeli wniosek o świadczenie zostanie zgłoszony po dniu 31 grudnia 1999 r. We wszystkich tych przypadkach okres ostatnich lat kalendarzowych liczył się wstecz od roku, w którym zgłoszono wniosek (art. 7 ust. 1 pkt 1-9 ustawy o rewaloryzacji emerytur i rent). W celu ustalenia podstawy wymiaru emerytury lub renty należało obliczyć sumę wynagrodzeń lub dochodów, które były podstawą wymiaru składek we wskazanym okresie, następnie obliczyć stosunek każdej z tych sum do rocznej kwoty przeciętnego wynagrodzenia ogłoszonej za dany rok kalendarzowy, wyrażając go w procentach i następnie obliczyć średnią arytmetyczną tych procentów, która stanowiła wskaźnik wysokości podstawy wymiaru emerytury lub renty (nie mógł być wyższy niż 250 %). Tak wyliczony wskaźnik był mnożnikiem kwoty stanowiącej podstawę ostatnio przeprowadzonej waloryzacji (kwota bazowa). Zasady te - przedstawione schematycznie - mogły być korygowane w granicach określonych rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1985 r., wydanym na podstawie delegacji ustawowej - z art. 22 ust.1 pkt 1-3 i 5 ustawy o zep, a szczególnie na podstawie § 9 ust. 5 (szerzej por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 1995 r., II URN 57/94 - OSNAPiUS 1995 nr 11, poz. 136, z dnia 25 września 1997 r., II UKN 269/97 - OSNAPiUS 1998 nr 13, poz. 410 i z dnia 16 grudnia 1997 r., II UKN 332/97 - OSNAPiUS 1998 nr 12, poz. 639).

W obecnym stanie prawnym - art. 15 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS - podstawę wymiaru emerytury i renty stanowi ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe lub na ubezpieczenie społeczne na podstawie przepisów prawa polskiego w

okresie kolejnych 10 lat kalendarzowych, wybranych przez zainteresowanego z ostatnich 20 lat kalendarzowych poprzedzających bezpośrednio rok, w którym zgłoszono wniosek o emeryturę lub rentę, z uwzględnieniem ust. 6 (i art. 176), przy czym stosownie do ust. 4 w celu ustalenia podstawy wymiaru emerytury lub renty przede wszystkim oblicza się sumę kwot podstaw wymiaru składek i kwot, o których mowa w ust. 3, w okresie każdego roku z wybranych przez zainteresowanego lat kalendarzowych, następnie oblicza się stosunek każdej z tych sum kwot do rocznej kwoty przeciętnego wynagrodzenia, ogłoszonej za dany rok kalendarzowy, wyrażając go w procentach, z zaokrągleniem do setnych części procentu, z kolei oblicza się średnią arytmetyczną tych procentów, która, z zastrzeżeniem ust. 5, stanowi wskaźnik wysokości podstawy wymiaru emerytury lub renty, a na koniec mnoży się przez ten wskaźnik kwotę bazową, o której mowa w art. 19.

Stosownie zaś do art. 111 ust.1 pkt 3 powołanej wyżej ustawy wysokość emerytury lub renty oblicza się ponownie, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, od podstawy wymiaru ustalonej w myśl art. 15, jeżeli do jej obliczenia wskazano podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe na podstawie przepisów prawa polskiego z 20 lat kalendarzowych wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku o ponowne ustalenie emerytury lub renty jeżeli wskaźnik wysokości podstawy wymiaru jest wyższy od poprzednio obliczonego. Według ust.2 i 3 tego przepisu wskaźnik wysokości podstawy wymiaru, obliczony na zasadach określonych w art. 15, mnoży się przez kwotę bazową ostatnio przyjętą do obliczenia świadczenia, zaś podstawa wymiaru emerytury lub renty, ustalona na zasadach określonych w ust. 1 i 2, podlega wszystkim waloryzacjaom przysługującym do dnia zgłoszenia wniosku o ponowne ustalenie tej podstawy.

W przypadku wniosku ubezpieczonego (ust. 6 art. 15 ustawy) podstawę wymiaru emerytury lub renty może stanowić ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenia emerytalne i rentowe w okresie 20 lat kalendarzowych przypadających przed rokiem zgłoszenia wniosku, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu.

Przytoczone zasady postępowania, tak przy ustalaniu prawa do świadczenia, jak i jego przeliczaniu, pozwalają na ogólną uwagę, iż zamiarem ustawodawcy było umożliwienie ubezpieczonemu dokonanie wyboru, w ramach prawa, najkorzystniejszego z ich punktu widzenia okresu, z którego podstawa wymiaru składek ubezpie-

zeniowych, będzie stanowić podstawę wymiaru świadczenia. Przy takim założeniu, gdy jedynym warunkiem przy ustalaniu prawa do świadczeń wyrażonym w art. 15 ust. 6 ustawy jest, by okres 20 lat kalendarzowych, wybranych z całego okresu podlegania ubezpieczeniu, przypadają przed rokiem zgłoszenia wniosku, zaś według art. 111 ust. 1 pkt 3 ustawy, by były to lata przypadające przed rokiem zgłoszenia wniosku o ponownie ustalenie emerytury lub renty, a wskaźnik wysokości podstawy wymiaru był wyższy od uprzednio obliczonego, nic nie stoi na przeszkodzie, by dla tej operacji (przeliczenia świadczenia) brać pod uwagę - w ramach 20 lat kalendarzowych - rok czy lata, a w stosunku do których ubezpieczony nie był w stanie udowodnić wysokości podstawy wymiaru składek ubezpieczeniowych, byleby był to okres podlegania ubezpieczeniu i byleby wskaźnik wysokości podstawy wymiaru za cały 20 letni okres łącznie, był wyższy od poprzednio obliczonego. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że z mocy art. 16 ustawy jedynie przy ustalaniu kolejnych 10 lat kalendarzowych określonych w ust. 1 i 2 art. 15, przyjmuje się lata następujące bezpośrednio po sobie, choćby w niektórych z tych lat - przez okres najwyżej roku - ubezpieczony nie pozostawał w ubezpieczeniu. Oznacza to w kontekście rozpoznawanej sprawy, że 20 letni okres wybrany z całego okresu podlegania ubezpieczeniu musi być wykazany, zaś niemożność udowodnienia dotyczy tylko podstawy wymiaru składek ubezpieczeniowych, a więc wysokości uzyskiwanego wynagrodzenia. Pozostaje sprawą otwartą, czy w przypadku nieudowodnienia przez ubiegającego się o ponowne ustalenie podstawy wymiaru świadczenia wysokości podstawy wymiaru składek ubezpieczeniowych w danym roku (wysokości wynagrodzenia) należy, stosownie do sugestii Sądu Apelacyjnego przyjmować, iż podstawa ta wynosi 0 (zero). Przesądzenie tego w sposób jednoznaczny, niezależnie od stanu faktycznego sprawy nie jest możliwe. W przypadku bowiem gdy niewątpliwie udowodniony okres ubezpieczenia w danym roku, a więc zatrudnienia na podstawie umowy o pracę, miał miejsce w dawnym uspołecznionym zakładzie pracy, zaś wymiar zatrudnienia był pełny (cały etat), nie wydaje się wykluczone przyjęcie jako podstawy wymiaru składek kwoty najniższego wynagrodzenia dla pracowników uspołecznionych zakładów pracy w danym roku czy w latach. Dokonując takich ustaleń można rozważać posiłkowanie się - przykładowo - załącznikiem nr 2 do (już nieobowiązującego) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1990 r. w sprawie przygotowania do rewaloryzacji emerytur i rent (Dz.U. Nr 83, poz. 484), zawierającym kwoty najniższego wynagrodzenia dla pracowników uspołecznionych zakładów pracy w poszczególnych

okresach. Wskaźnik 0 (zero) mógłby być ewentualnie rozważany, gdyby poza niewątpliwym ubezpieczeniem (zatrudnieniem na podstawie umowy o pracę), skarżący nie był w stanie wykazać, że był zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy. Formułując to stanowisko należało mieć na względzie powszechnie znane trudności w dokumentowaniu nie tylko wysokości wynagrodzenia, ale nawet samego zatrudnienia w odległych od daty wniosku latach, związane z brakiem dokumentów (te podlegały bowiem niszczeniu po upływie określonego czasu) czy wręcz likwidacją zakładów pracy. Wszystko to nie upoważnia do jednoznacznego i stanowczego przesądzenia - z pominięciem okoliczności konkretnej sprawy - iż podstawa wymiaru składek w przypadku nieudowodnienia wysokości wynagrodzenia zawsze będzie zerowa, jest to bowiem uzależnione od wyników ustaleń faktycznych poczynionych w sprawie.

Mając to wszystko na uwadze orzeczono jak w sentencji.

=====